

Hagyományszemléletünk változatai 1919–1938 között

LAJOS TURCZEL

82(091):821.511.141 (437.6) "1919/1938"

CHANGES IN OUR VIEWPOINT ON TRADITION BETWEEN 1919–1938

821.511.141 (437.6)(091) "1919/1938"

National historical and literature tradition, conservatism, activism, left-side, literature value.

I

A nemzeti irodalmi és történelmi hagyományok megbecsülő szeretete és ápolása kisebbségi társadalmunkban a magyarságtudat fontos tényezőjét jelenti. Ennek általános felismerése és tudatosítása az 1918-as államfordulat utáni időben gyorsan megtörtént, és a kisebbségi társadalom politikai megosztottságának megfelelően a hagyományszemléletnek több változata alakult ki.

Látszatra az a hagyományszemlélet volt a legátfogóbb és legaktívabb, amelyet a konzervatív ellenzéki pártok kultúraszervező erői alakítottak ki. Az alapozó munkát egy pozsonyi almanach (évkönyv), az 1922–1932 között megjelenő *Új Auróra* végezte el. „Határozott és megalkuvást nem ismerő vezéreket akarunk adni a magyar ügyért lelkes kitartással dolgozó kultúrnaposoknak, midőn ezeréves múltunk értékes és megőrzendő kultúralkotásaira rámutatunk – írta Dobai János az almanach első számának előszavában. – A magyarságot sokszor meglátogató nemzeti és kulturális veszedelmek idején az irodalom lánglelkű és önzetlen munkásainak volt mindig érdemük, hogy legdrágább kincsünket: nyelvünket, irodalmunkat, s ezáltal faji jellegünket és nemzeti öntudatunkat híven megőrizték és eredményesen fejlesztették. E hervadhatatlan érdemű elődök örök értékű hagyományait akarjuk mi szerény tehetségünkkel ápolni és öntudatosítani.”

Ehhez hasonló patetikus mozgósító szavak a következő számok előszavaiban is rendre elhangzanak, de ami ennél jelentősebb: az 1922–1927 közti számok mindegyike a hagyomány egy-egy nagy alakját is előtérbe állítja, és többszörösen méltatja. Az 1922-es számot Kisfaludy Károly neve jelzi, kinek korszakos jelentőségű *Auróra*jától kölcsönözte a kisebbségi almanach a nevét, a további számok központjában Petőfi, Arany, Jókai, Vörösmarty és Rákóczi Ferenc állnak.

A kiválasztás jó, a fölbuzdultság tiszteletre méltó, de a nagy alakok bemutatása, elemzése hiányos, végletesen konzervatív, és a feldolgozás minőségét tekintve többnyire önképzőköri színvonalú. A szürke és teljesen régi vágású műkedvelő iro-

dalmárok által szerkesztett almanach – melyet dilettáns szépirodalmi anyaga miatt a haladó írók és lapok állandóan támadtak¹ – a hagyomány élesztésében, felmutatásban sem tudta korlátait áthágni. Hagyományszemléletét teljesen a népnemzeti iskola értékelései, eszményei határozták meg. Petőfi költészetét például rajongva, fellengzősen magasztalták, de a forradalmi verseiről hallgattak, a politikai radikalizmusáról sajnálkozó rosszállással írtak.² Az elavult népnemzeti iskolához való kötődésük (az epigonizmus epigonizmusa) a legjobban a modern magyar irodalomról vallott nézeteikből állapítható meg. „A legutóbbi évtizedek alatt szomorúan tapasztaltuk, hogy az úgynevezett modern magyar irodalom minden téren letért arról az ösvényről, melyet Petőfi és Arany költői hagyományai és Gyulai finom tollú kritikai írásai avattak fel követendő mintaképül – írja az almanach legbuzgóbb hagyományformálója, Dobai János. – Az irodalomnak a nemzeti televényből kiinduló gyökérszálai kevés kivétellel megszakadtak; valami különös, s az egységes magyar lélekre zsbibasztólag ható kozmopolita és világfájdalmas hang áradt ki a legdivatosabb irodalmi műfajokból: a regényből, novellából és a lírikus alkotásokból, a dráma a legtöbbször a fullasztó érzékiség fertőjébe süllyedt. Talán még a líra tartotta fenn leginkább a szerves kapcsolatot a régi nemzeti iránnyal, ámde legtöbbször itt sem találjuk meg az enyhítő balszámként ható arany középutat.” (1923, 218. p.)

Mivel az *Új Auróra* fennállása idején a legstabilabb kisebbségi orgánium volt, és néhány éven keresztül versenytársa sem akadt, hagyományszemlélete széles körökben hatott annak ellenére, hogy a régi és az új között nem tudott s nem is akart korszerű, az új szellemi fejlődést segítő kapcsolatot teremteni. A frázisokba vesző, maradi, visszahúzódó hagyományszemlélet még fokozottabb mértékben volt jellemző az ellenzéki pártok keresztényszocialista szárnyának sajtójára. Az *Új Auróra*ban például nem kedvelték Adyt, de az ellenszenvüket hallgatással intézték el; az ideológiailag következetes keresztényszocialista újságok (a pozsonyi *Népakarat* és a *Magyar Néplap*, a kassai *Nép* stb.) viszont gyakran a Rákosi Jenő *Budapesti Hírlap*-jából ismert gyűlölködő, ócsárló hangon írtak a nagy költőről.

Azok a lapok, melyek az ellenzéki pártok mérsékeltbb szárnyának, a Magyar Nemzeti Pártnak irányítása alatt álltak (ilyen volt 1933 előtt a központi ellenzéki orgániumnak számító *Prágai Magyar Hírlap* is), nyitottabb irodalompolitikát képviseltek, ennél fogva a hagyományszemléletük is árnyaltabb volt az *Új Auróra*énál vagy a keresztényszocialistákénál. És voltak olyan irodalomkritikai folyóiratok is (pl. a Szentiváni Kúria lapja, a *Magyar Írás* és az ellenzéki pártok 1936-os egyesülése után keletkezett *Új Szellem* stb.), melyek irodalom- és hagyományszemlélete általában liberális volt, és nemegyszer a radikális polgári eszményekhez is közel jutott. Az utóbbi esetre a *Magyar Írást* hozhatjuk fel példaként, amely Jarnó Józseftől radikális szellemű Martinovics-tanulmányt közölt. Itt említhető meg az is, hogy a szlovák állam idején megjelenő napilapok, az *Esti Újság* és a *Magyar Hírlap* a nemzeti és keresztény szellemben értékelt hagyományt sokszor fasisztaellenes éllel idézték.

II

A polgári kormányokkal szorosan együttműködő és azok politikáját többnyire fenntartás nélkül szolgáló magyar aktivista csoportok hagyományszemlélete – néhány

vonatkozástól, főleg a Tanácsköztársaság éles elutasításától eltekintve – polgári szinten haladó volt, de szűk mederben mozgott és egyoldalúság jellemezte. Mivel az aktivisták legfontosabb politikai feladatuknak a Horthy-Magyarország permanens kritikáját és a hazai politikai rendszer eszményítését tartották, a nemzeti hagyományokból is ehhez a feladathoz igazodva válogattak. Messzebbre ritkán nyúltek vissza (parasztfelkelések, Martinovics-összeesküvés, Petőfi stb.), és legkedveltebb, legtöbbet idézett hagyományuk irodalmi viszonylatban Ady, politikai viszonylatban pedig a csehszlovák polgári politikai eszményekkel jól korrespondáló Jászi-féle polgári radikális mozgalom és az 1918-as őszirozsás forradalom volt.³

Hagyományszemléletük, hagyománypolitikájuk relatív szűkössége összhangban volt a Horthy-Magyarország revizionista politikája által kiváltott törekvésükkel, melylyel a kisebbségi magyarság fejlődését el akarták szigetelni az anyanemzettől. Azokban a történelmi munkákban, amelyekben az aktivisták a kisebbségi magatartást és a kisebbségi történelmi perspektívát próbálták meghatározni (Surányi Géza–Dr. Várad Aladár: *Magyar múlt és jelen*. Pozsony, 1928; Dr. Erdély Jenő: *1918–1928. A magyarság az utódállamokban és Magyarországon*. Pozsony, 1928), a végső következtetés a mereven hangsúlyozott elkülönülés, külön út volt. Az egyik aktivista politikus, Stunda István képviselő olyan kijelentést is tett, hogy „Csehszlovákiában a magyar nép lett a magyar nemzet”.⁴ Az említett történelmi munkákat a legélesebben a kommunista *Az Útban* utasították vissza, és a demagóg aktivista képviselőket: Stundát, Csomort és Schulz Ignácot Fábry „a kisebbségi front dezertőrjeinek... antidemokratikus és antiszociális elemeknek” nevezte.⁵

Persze az aktivista hagyomány- és történelemszemlélet sem volt teljesen egyöntetű, differenciálatlan. Az aktivista napilapokban szerkesztősködő Antal Sándort vagy az aktivista sajtóval is folyamatos kapcsolatot tartó Barta Lajost nem lehet közös nevezőre hozni az agrárpárti és szociáldemokrata hetilapok profi újságíróival és politikusaival (Békeffi Sándor, Stunda, Schulz Ignác stb.), s a Dzurányi László és Gyóry Dezső által szerkesztett *Magyar Újságot* sem a *Köztársasági Magyar Földműveléssel*. Békeffi, Schulz, Stunda demagóg módon manipuláltak Dózsa és Martinovics nevével; Antal, Barta (és Ignóty) viszont a kor színvonalán álló írásokkal alapozták meg a csehszlovákiai magyar Ady-kultuszt, Jarnó József mélyen átélt tanulmányában mutatta be Martinovicsék mozgalmát, s a *Magyar Újság* hagyományképe, főleg a népfrontos években, meglepően tágas és árnyalt volt.

Az aktivizmus legnagyobb fogyatékosága, haladó jellegű polgári politikájának hitelrontója, lejáratója a kisebbségi sérelmek iránt tanúsított passzivitása volt. Ez állította vele szembe a sarlósokat, ezt ostorozta benne Fábry a leghevesebben. A kisebbség jogos sérelmeiről az aktivisták (köztük a jelentősek, a sajtó- és irodalomteremtők is) általában hallgattak, vagy ami ennél rosszabb (s ez az aktivista újságírás és pártpolitika profijaira volt jellemző): tagadni, lehazudni próbálták a jogtalanságokat. Ilyen eljárással, manipulációval élnek az említett történelmi munkák szerzői is. Erdély például olyan kijelentésre ragadtatja magát, hogy „kulturális elnyomásról nem beszélhetünk az utódállamokban”.

„Ostobaságok és ízléstelenségek ellen alkalmazott rendőri intézkedések nem nevezhetők a kultúra elnyomásának” – írja szemforgató módon, az elnyomás tartalmát elferdítve, és utána az egyik legsérelmesebb, legdiszkrimináltabb kulturális területtel: a kisebbségi színjátszással kapcsolatban olyan kijelentéseket tesz, mintha

annak siralmas helyzetét kizárólag a magyarság közömbössége okozná: „Bajos dolog kultúrát mesterséges eszközökkel, államilag tenyészteni. A kultúra lelki szükséglet. Ha e lelki szükséglet nincs meg, ha a magyar közönség maga nem kíván kultúrát, akkor ezt a kultúrát semmiféle állami támogatás meg nem teremtheti. Vonatkozik ez elsősorban a magyar színházakra. Míg Erdélyben nyolc magyar színtársulat működik és boldogul, hoz színre minden évben egész sor új magyar darabot, addig a szlovenszkói magyar közönség egyáltalán nem érdeklődik a színház iránt, és ha már érdeklődik, akkor csakis selejtes bécsi és pesti operettekét hallgat végig. Drámai bemutatót Szlovenszkón nem kockáztathat meg a színingazgató, mert az biztos ráfizetést jelent számára.” (Dr. Erdély Jenő: i. m. 69. p.)

III

Két háború közti kommunista sajtónk hagyományszemléletét a proletkultnak és a rappizmusnak hosszú időn keresztül érvényesülő hatása kedvezőtlenül befolyásolta. Az *Útban* a nemzeti hagyományokról és kultúráról nemegyszer szektás szellemben írtak (pl. a Rotor nevet használó Róth Imre a *Magyar nemzeti kultúra* című cikkében, a lap 1931. évi 3. számában), és ezt a jobboldali publicisták ügyesen kihasználták. „A marxista pártokban elhelyezkedett magyarok... tagadják az egyetemes magyar kultúra létjogosultságát, és a szűkebb horizontú proletárkultúra egyedüli elhivatottságát hirdetik – írja Baráth László. – Minden kultúrmegnyilatkozást, ami szűk körükön kívül történik, nívótlannak bélyegeznek meg, s tagadják, hogy a haladás szolgálatába állhatna.” (*Magyar Írás*, 1937, 3. sz.)

Rotorék elfogultságát a visszaemlékező Balogh Edgár is igazolja, és pozitív ellenpéldaként Fučíkot és a cseh *Tvorba* többi szerzőjét hozza fel: „A cseh kommunista írók sohasem riadtak vissza attól, hogy az egész cseh múltat mozgósítsák a jövőért... Láttam, milyen ragyogóan népi, össznépi, valóban cseh, egy egész jövődöbéli nemzetté tud lenni harcos kommunizmusuk, vénáiban a huszita hősök riadó-jával, s a fehérhegyi ütközet után vérpadra hurcoltak megintlen felinduló átkaival.” (*Hét próba*. Budapest, 1965, 329. p.)

Az 1919–1935 közti kommunista sajtónkban (és azután is) a legnagyobb kultusza természetesen Petőfi Sándornak és Ady Endrének volt. Meglepően nagy teret kapott Jókai, szerényebbet Madách, viszont az olyan nagy hagyományalakok, mint Arany János, Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály jóformán csak az 1936-ban induló népfrontos napilapban, a *Magyar Napban* jutottak szóhoz. A *Magyar Nap* irodalompolitikája a népfrontpolitika demokratikus és antifasiszta egységelvének szellemében széles utat nyitott a korabeli magyarországi haladó polgári irodalom előtt is,⁶ és nagyvonalúan, korszerűen tágtította ki a progresszív nemzeti hagyományok kereteit.

A lap hagyományszemléletének közelebbi jellemzésére Kölcseyhez való viszonyulását hozhatjuk fel. Kölcsey nevével korábbi kommunista sajtónkban nem találkozunk, a *Magyar Napban* viszont 7 cikket, tanulmányt jelentettek meg róla, közlik a *Zrínyi második éneke* című költeményét, és 8-10 alkalommal részleteket hoznak a pozsonyi országgyűlésen tartott beszédeiből. A Kölcsey-cikkek szerzői között találjuk a hazai Fábry Zoltánt és Vass Lászlót, az erdélyi Szentimrei Jenőt és az emigráns Tamás Aladárt. Az írásokból erőteljes kép alakul ki a nemzetét forrón szerető

hazafiról, a *Himnusz* költőjéről, a jobbágyfelszabadítás előharcosáról és a „Hazáért és az emberiségért” jelszavát meghirdető nemzetnevelőről. Fábry Kölcsey örökségének aktualitását emeli ki, és szembesíti a hozzá méltatlan új korszakkal: „Kölcsey aktuális! – írja. – Óvó, intő és talán mentő példakép. Nehéz magyarsága, a férfi felelősségmagyarsága nem találkozhat a bűn- és felelősségtudatot kikapcsoló mai konjunktúramagyarsággal. A csak görögtűzzel ünnepelni tudó magyarság, az idegen utasításra és fertőzésre fegyvertársá kivirult vabank magyarság sem statisztálhat Kölcseynek, a csak aggódni tudó csupafelelőség-magyarságnak. A bérbe adott nacionalizmus mesterséges derülátásával szemben ott áll az emberiségnek felelős nemzeti borúlátás. Ezt csak férfi igenelheti és mulaszthatja. Ma, amikor a magyarságot a német barbarizmus szekerebe akarják fogni, a nemzetet – Széchenyi módján – az emberiség számára kell megmenteni. És ebben az egyenlőtlen – nehezített és könnyített – harcban Kölcsey a példaképünk. Kölcsey: a bátorság!” (*Magyar Nap*, 1938. VIII. 24.)

IV

A néprfrontos *Magyar Nap* hasábjain kezdett kiteljesedni, a végső forma felé alakulni Fábry hagyománysemlelete is. Őt a hagyomány kérdése mindig élénken foglalkoztatta, de hagyományfelfogása pályája különböző szakaszaiban jelentős változó-sokon esett át.

Fellépése első éveiben, a kisebbségbe szakadtság sokkja által kiváltott nacionalista korszakában még azonosult Beöthy Zsolt konzervatív irodalomfelfogásával, érzelmes és gyászoló megemlékezést írt a Nagyúrnak és kemény magyar kálvinistának titulált Tisza Istvánról, és az *Új Auróra* első számát elismeréssel üdvözölte.

Irodalom- és hagyománysemleletében a fordulatot a háborúellenes német „emberirodalommal” való megismerkedése és saját háborús élményeinek keserű, tisztító újraélése váltotta ki. Az új német irodalom és az ezzel párhuzamosan felfedezett, annak hatására meglátott antimilitarista Ady-költészet radikálisan elszakította őt a konzervatív, nacionalista irodalmi eszményektől, és a meggyűlölt múlttal szemben „új élet, új ritmus” felé taszította. „Új ritmus, új élet a holtpontra, amikor minden, ami volt, a semmibe zuhant, amikor mindent, ami volt, tagadni kellett, megtagadni, elfelejteni” – írta 1925-ben. – Soha jobbkor, soha egybevigóbban nem jöhetett a változás. A régi ember eltűnt, öngyilkos lett, állati módon, megérdemelten – 1914–1918 –, hogy az új ember, az emberi ember valóság lehessen. Új életritmus, új cél, új vágy, közös vágy, egy akarat: mindenki egyforma földi, emberi jó élete. Utópiás, de szükséges cél, belénk robbant új életritmus: változni, változtatni.” (*Kúria, kvaterka, kultúra*. Bratislava, 1964, 25. p.)

A múlttal való könyörtelen szakítás és az új életritmus felé való kitérülködés a hagyománytalanságot jelentette, az egyetemes hagyományoknak és Ady kivételével a nemzeti hagyománynak elutasítását. És a hagyománytalanság a munkásmozgalomhoz való csatlakozás után is közel egy évtizedig jellemző maradt Fábryra. Rappista koncepciójába bezárkózva a nemzeti hagyományokból továbbra is csak Adyt emelte ki, de most a háborúellenes költő helyett a forradalmárt.⁸

A nemzeti hagyományokhoz való visszatalálást, illetve a teljes és korszerű hagyománylátáshoz való eljutást az antifasiszta harcba való bekapcsolódása, az anti-

fasizmussal való szenvedélyes azonosulása segítette elő. A fasizmus kultúrapusztító, könyvmáglyákat rakó dühe döböntette őt arra, hogy a haladó kulturális hagyományok tág és gazdag világot, többretű szellemi makrokozmoszt alkotnak, s a fasizmus ezt mind veszélyesnek érzi magára nézve. Fasisztaellenes és háborúellenes publicisztikájában továbbra is Adyra (és Petőfire) támaszkodott a legjobban, de most már érvül tudta használni Rákóczit, Csokonait, Kölcseyt, Aranyt, Vörösmartyt és a nemzeti irodalmi és történelmi hagyomány más jelentős alakjait is.

Fábry hagyományszemléletének betetőzését aztán a hagyománynak és a mai magyarságtudatnak s nyelvhűségnek hangsúlyos összekapcsolása teremtette meg. „A hagyománynélküliség tájainkon valamikor dacos tiltakozást, szabad szárnyalást, gyökérig ható tagadást és mindent próbálást jelentett – írja 1945 utáni első könyvében. – Ma hagyomány nélkül élni: gyökértelenséget jelent, elsodródást és beolvadást. Ma a múlt erkölcsi öröke tanít, véd és biztat. És ez nem könnyítés, de nehezítés, mert a példa erkölcsi többlet, és ebből a tőkéből nem szabad élésködni, mert utánunk is élnek és jönnek majd magyarok. Nyelvhűségre és emberséggerincre vagyunk kötelezve mindenképpen.” (*A gondolat igaza*. Bratislava, 1995, 18. p.)

V

A tárgyalt hagyományszemléletekkel, hagyományviszonyulásokkal kapcsolatban felvethető az a kérdés, hogy közülük valamelyiknél tapasztalható-e a Szlovákia területéhez fűződő magyar irodalmi vonatkozások aktívabb felkarolása vagy a nemzeti hagyományok egészéből való elkülönítő kiemelése.

Helyi jellegű irodalmi hagyományokkal foglalkozó írásokat a polgári ellenzéki, az aktivista és a kommunista sajtóban egyaránt szívesen közöltek, időnként ösztönzések is történtek az ilyen irányú munkára, s voltak olyan lapok, amelyek ennek a kérdésnek fokozottabb figyelmet szenteltek. Ilyen körülmények között szétszórtan és alkalmilag sok emlékező és feltáró cikk, riport s tanulmány született, de Mártonvölgyi László két munkáján (*Zarándokúton a Kárpátok alatt*. Nyitra, 1940; *Emlékek földjén*. Nyitra, 1941) és az 1925-ben kiadott komáromi *Jókai Emlékkönyv*ön kívül jelentősebb önálló kiadványok nem keletkeztek.⁹

A helyi jellegű hagyományok elkülönítő kiemeléséről, s a szlovákiai magyar irodalom létének az 1918 előtti időkre való kiterjesztéséről magyar viszonylatban nem tudunk. Ilyen törekvés az aktivistáknál lett volna elképzelhető, de ennek az említett történelmi munkákban nem látjuk semmi jelét, s arról sincs tudomásunk, hogy aktivista körökben hangsúlyosabban üdvözölték volna Pavol Bujnáknak azt az eljárását, amellyel a csehszlovákiai magyar irodalom kezdetét a *Halotti Beszéd*hez vitte vissza.¹⁰

Azok, akik a szóban forgó kérdést a két háború közti időben felvetették (hazai részről Fábry, Szalatnai; magyarországi viszonylatban Féja Géza, Schöpflin Aladár stb.), azt a felfogást vallották, hogy a mai Szlovákia területén 1918 előtt nem volt olyan önálló magyar irodalmi fejlődés, mint a sajátos történelmi fejlődésű, az állami élethez is eljutó Erdélyben – s ezért a csehszlovákiai magyar irodalmat új képződménynek tartották, s az indulását 1918-ra datálták.

Ezt a helytálló nézetet azzal kell kiegészíteni (s ezt annak idején megtette Szalatnai Rezső), hogy voltak olyan korszakok, amikor az itteni területeken a ma

gyar irodalom fejlődésének fontos bázisai alakultak ki. A leghosszabb ilyen korszakot – mely a 16. század közepétől a 18. század utolsó évtizedéig tartott – olyan írók és intézmények jelzik, mint Bornemisza Péter, Balassi Bálint, Szenczi Molnár Albert, Pázmány Péter, Batsányi János, Kazinczy Ferenc, Baróti Szabó Dávid, Péczeli József, a nagyszombati egyetem, a pozsonyi *Magyar Hírmondó*, a kassai *Magyar Museum*, a komáromi *Mindenek Gyűjtemény*. Nagyon jelentős tény, hogy a felsorolt lapokkal indult meg a modern értelemben vett irodalmi élet szervezése, de az is tény, hogy e területeken a magyar szellemi élet már a 19. század elejétől az országos központtá váló Budapest függvénye lett.

Az egész kérdés azzal zárható le, hogy a Szlovákia területéhez fűződő magyar irodalmi hagyományok az egyetemes magyar irodalmi hagyományok olyan részei, melyeknek számunkra különös becsé, jelentősége is van. Ez pedig kötelességként rója ránk a helyi hagyományoknak az eddigieknél intenzívebb feltárását és ápolását.

Jegyzetek

1. Fábry az almanach 1. számát még becsületes törekvésnek nevezte, de a további számokról már élesen elutasító kritikával írt. *Irodalom és magyarság* című irodalompolitikai írásában korholó szavait elsősorban az *Új Auróra*ra értette: „A cél: küzdeni a hamis, bűnös nacionalizmus ellen, mely az irodalompolitikában a kényelmes igazolás eszközeit vélte megtalálni, mely így nem más, mint az irodalom elejtése és ugyanakkor a magyarság értékének a lebecsülése. Küzdelem az önképzőkori irodalom ellen, az urambátyámírók, kataszteri tollnokok, a kvaterkamagyarság, az asztaltársasági magyarság irodalma ellen. Küzdelem azon politika ellen, mely csak a témák hazafiságában keresi és értékeli a nemzeti és költészeti értékeket.” (*Kassai Napló*, 1923. IV. 1.) Az almanach 3. számával külön cikkben foglalkozott, és kijelentette, hogy „kíméletnek nincs többé helye, egy kötelességünk van: a kitermelt értéket elkülöníteni a burjánzó, élősködő konkolytól. Ebből a szempontból az *Új Auróra*nak el kell viselnie a kíméletlen, gyomlálói kritikát.” (*Kassai Napló*, 192. II. 17.)
2. „Amikor mind szélsőségesebb irányba terelődött (Petőfi – T. L.), a közönség egy része is elfordult tőle radikális elvei miatt, s ez okozta azt, hogy a követválasztáson is megbukott mint képviselőjelölt.” (*Új Auróra*, 1923. 67. p.)
3. A magyar aktivizmus megformálói főleg októberista emigránsok voltak, akiknek a polgári radikális mozgalom és az őszirózsás forradalom átélte egyéni élményük is volt.
4. A külön nemzeti léttel kecsegtetett kisebbség egyik magatartásbeli követelményének dr. Erdély a kommunistaellenességet nyilvánította ki azzal a furcsa indoklással, hogy arra az anyanemzet nem képes: „1919-ben a fejletlen demokráciájú Magyarországot elárasztotta a bolsevizmus. Az ilyen ország nem egészen megbízható védőbástya a bolsevizmusmal szemben, melynek veszedelmét tapasztalat szerint csakis demokratikus államok tudják teljes biztonsággal elkerülni.” (l. m. 27. p.)
5. „Kompromittált személyek és pártok a kisebbségi kérdés megoldásánál csak hátramosztók lehetnek: bizalomkisebbitők és zavart keltők. A hatalompolitikai szempont azonban a felszínen csak ezt a garnitúrát favorizálhatja: a Csomorokat és Stundákat. És ezek a kisebbségi kérdés hétrprobás mellébeszélői. Félre minden csitító szemérmességgel és hamis taktikai meggondolással: ezt egyszer meg kell mondani. A fordulópont tisztasága követeli... Bocsássunk meg a kisebbségi dezertőröknek, mert aktivisták? A kisebbségi front dezertőrjei antidemokratikus és antiszociális elemek.” (Fábry Zoltán: Kisebbségi aktivizmus. *Magyar Nap*, 1936. X. 1.)

6. A *Magyar Nap*ban meg tudták csinálni azt, hogy egymás mellett és egymást erősítve hozták a magyarországi polgári haladás egymással szemben álló két csoportjának: a népieknek és az urbánusoknak az íróit.
7. A kiemelés tőlem származik – T. L.
8. Ekkori Ady-kultuszának legerőteljesebb kifejeződése *Az aktuális Ady* című nagylélegzetű tanulmány (lásd *Fegyver s vitéz ellen*. Bratislava, 1970, 123. p.).
9. Ide lehet számítani még a szlovák állam idején a Toldy Kör kiadásában megjelent sorozatok (*Szlovákiai Magyar Könyvtár*, *Szlovákiai Magyarok Kincsestára* stb.) néhány kis füzetét: L. Kis Ibolya: *Balassa a Tatraalján*; Mayer Imre: *Szlovákia neves magyar szülőttei*; Aixinger László: *Széchenyi Pozsonyban* stb. A történelmi és néprajzi cikkekre, tanulmányokra, könyvekre itt nem tekintünk ki.
10. Pavol Bujnák: *Literatúra maďarská na území ČSR*. Praha, 1933. /*Československá vlastiveda*, 7./

(1981)

LAJOS TURCZEL

CHANGES IN OUR VIEWPOINT ON TRADITION BETWEEN 1919–1938

The study introduces the actual situation of national literature and historical traditions of Hungarians living in Slovakia that entered into a new home after 1918. The author states that the conservative understanding of tradition was the most comprehensive and the most active, although it came many times with dilettantism. The conception of tradition of Hungarian activist groups that closely co-operated with the Czechoslovak governments was on the level of citizens progressive, but it had no social basis and was a surrender of the powers. The conception of the tradition of the left-side (communistic) press was influenced by prolet-cult and rappism, and acknowledged only revolutionary traditions. Later the author introduces the development of the conception of tradition of Zoltán Fábry.